

AZƏRBAYCAN MİLLİ MƏTBUATI

150

Pedaqoji fikir tariximizdə görkəmli maarifçi-pedaqoq, azərbaycanlı müəllimlərin ilk qurultayının təşkilatçısı və rəhbərlərindən biri olan Həsən bəy Zərdabi ictimai-mədəni fikir salnaməmizdə özünəməxsus yer tutur. Milli Mətbuatımızın 150 illiyi ərəfəsində H.B.Zərdabinin həyatı və çoxşaxəli fəaliyyəti ilə bir daha tanışlıq sübut edir ki, ona milli şüurun oyanmasında öz titanik fəaliyyəti ilə tarixi xidmətlər göstərmək şərəfi nəsib olub. Bunlardan biri heç şübhəsiz ki, qəzet nəşr etmək idi. Böyük maarifpərvərin 1875-ci ildə əsasını qoyduğu “Əkinçi” xalqı oyadan, maarifləndirən, cəmiyyətin inkişafına əngəl olan amilləri tənqid edən, xalqın ziyahlarını millətin dərdlərindən və öz ana dilində yazmağa ruhlandıran yeni maarifçilər nəslinin formalaşmasında əvəzsiz rol oynayıb. H.B.Zərdabinin mühərrirlik fəaliyyəti, pedaqoji sahədə gördüyü işlər, ictimai xidmətləri bu gün də xüsusi dəyər kəsb edir. “Əkinçi” qəzeti son 150 ildə ölkəmizdə maarifçilik, pedaqoji fikrin inkişafında əvəzsiz xidmətlər göstərib, pedaqoji mətbuatın formalaşmasına, inkişafına və bu gün də yaşamasına böyük vəsilə olub.

“Əkinçi” işığından nur alan

pedaqoji mətbuatımız

Qeyd olunmalıdır ki, Azərbaycan maarifinin inkişafında pedaqoji qəzet və jurnalların əhəmiyyəti danılmazdır. Hələ XX əsrin ilk illərində “Əkinçi” işığından nur alaraq fəaliyyətə başlayan pedaqoji jurnallar (“Dəbistan”, “Rəhbər”, “Məktəb”) maarifin inkişafına böyük tökan verirdi. Bu jurnallar məktəb sistemindeki ehtiyacları üzə çıxarmaqla dövrün maarif və mədəniyyət xadimlərini, ziyalıları düşündürür, onların həlli yollarına zəmin yaradırdı. Bu istiqamətdə fəaliyyətə başlayan ilk milli pedaqoji mətbuat orqanı “Dəbistan” jurnalı idi. 1906-cı il aprelin 16-da Bakıda Əli İskəndər Cəfərzadə və Məhəmməd Həsən Əfəndizadənin nəşirliyi ilə nəşrə başlayan məcmuə 1908-ci il martın 1-nə kimi fəaliyyət göstərüb. Jurnalın missiyası məktəbliləri maarifləndirmək idi.

“Dəbistan”da Əli İsgəndər Cəfərzadə, Məhəmməd Hadi, Şeyda, Həsən bəy Zərdabi, Firidun bəy Köçərli, R.Əfəndizadə, Musayev, Fərhad Ağazadə, Abbas Səhhət, Ə.Əfəndizadə, Fərəcullazadə və başqa qələm sahibləri dərc olunublar. “Dəbistan” jurnalının ilk nömrəsindən etibarən əlavə olaraq “Valideynə məxsus vərəqə” də nəşr olunub. Əlavənin buraxılması valideynlərin uşaq təlim və tərbiyəsi istiqamətində maarifləndirilməsi, məktəblərin təşkilində yaxından iştirakə cəlb edilməsi məqsədini daşıyırdı.

XX əsrin ilk illərində Azərbaycanda pedaqoji mətbuata böyük ehtiyac var idi. Azərbaycan SSR Xalq Maarif Komissarlığı bunu nəzərə alaraq, 1924-cü ildə “Yeni məktəb” adlı pedaqoji jurnalın nəşrinə başlayıb. Sonralar “Müəllimə kömək” adı ilə nəşrini davam etdirən jurnal “Azərbaycan məktəbi”nin sələfi olaraq Azərbaycanca pedaqoji fikrin inkişafında mühüm rol oynayıb.

1934-cü ilin sentyabr ayının 2-də “Azərbaycan müəllimi”nin sələfi olan “Kommunist məarif” (o zaman qəzet belə adlanırdı) qəzetinin birinci nömrəsi çapdan çıxıb. Qəzet Azərbaycan SSR Xalq Maarif Komissarlığının və Mİİ Mərkəzi İdarəsinin orqanı kimi fəaliyyətə başlayıb. 4 səhifə həcmində çıxan qəzetin ilk redaktoru 1934-1937-ci illərdə Azərbaycanın xalq maarif komissarı vəzifəsində çalışan Mahmud Ağayev olub. “Qommunist Məarif” qəzeti həmin dövrdə məktəb qarşısında duran mühüm vəzifələri – şagirdlərə elmlərin mənimləndirilməsi, məktəb programını

Azərbaycanda pedaqoji mətbuatın yaranması

möhkəmləndirmək, ümumi əmək təlimini hər yerdə həyata keçirmək kimi məsələləri ciddi diqqətə alıb. Məktəblə bağlı mühüm vəzifələrin müvəffəqiyyətlə yerinə yetirilməsində müəllimlərə, maarif işçilərinə yaxından kömək edib. XX əsrin 25-30-cu illərində respublikada cəmi bir pedaqoji jurnal (“Yeni məktəb”) və bir qəzet (“Qommunist Məarif”) nəşr olunduğu halda, sonralar “Qeyri-rus məktəblərində rus dili”, “Azərbaycan dili və ədəbiyyat tədrisi”, “Fizika və riyaziyyat tədrisi”, “Kimya və biologiya tədrisi”, “Politexnik təlim” məcmuələri buraxılır. “Yeni məktəb” jurnalının hər iki nömrəsi cəmi beş çap vərəqi həcmində idisə, sonralar təkcə “Azərbaycan məktəbi” jurnalı və ona əlavə olaraq nəşr edilən metodik məcmuələr birlikdə təqribən 40 çap vərəqi həcmində nəşr olunub və abunəçilərinin sayı 22 mini keçib. “Qeyri-rus məktəblərində rus dili” məcmuəsinin müttəfiq respublikalarda 345, xarici ölkələrdə 113; “Azərbaycan dili və ədəbiyyat tədrisi” məcmuəsinin isə müttəfiq respublikalarda 44, xarici ölkələrdə isə 42 abunəçisi olub.

“Qommunist Məarif” ilk nömrəsindən başlayaraq kifayət qədər yüksək tirajla nəşr olunub. Qəzetin 10-cu nömrəsində onun 5000 tirajla çıxdığı qeyd edilib.

20 ildən sonra “Azərbaycan müəllimi” qəzeti 20 min nüsxəyə yaxın tirajla çıxıb. 60-cı illərdə “Azərbaycan müəllimi” qəzetinin 44 nüsxəsi xarici ölkə abunəçilərinə göndərilib. Bu illər ərzində pedaqoji mətbuatımız məzmununu və formasını daha da zənginləşdirərək məktəbin və müəllimlərin qarşısında duran vəzifələrin müvəffəqiyyətlə yerinə yetirilməsində maarif işçilərinə pedaqoji və metodik kömək edib. Nəşrin ilk nömrəsində “5 gündə bir çıxan” (həftəlik) qəzet olduğu qeyd edilsə də ilk dövrlərdə buna əməl olunmayıb və təxminən ayda 2 dəfə nəşr olunub. Belə ki, həftədə 1 nömrə hesabı ilə 1934-cü ilin 4 ayı (sentyabr-dekabr) ərzində qəzetin ən azı 16 nömrəsi çıxmalı olduğu halda cəmi 10 nömrəsi nəşr olunub. Sonrakı illərdə dövrilik qaydasına düşüb.

Nəşrə başladığı ilk illərdən qəzet öz səhifələrində ədəbiyyat, mədəniyyət məsələlərinə də geniş yer ayırıb. Ölkənin ədəbi həyatından, ayrı-ayrı sovet, Azərbaycan və xarici ölkə ədəblərinin yaradıcılığından müntəzəm yazılar dərc edib. Ta-

nınmış Azərbaycan yazıçısı və dramaturqu Cəfər Cəbbarlının vəfatı xəbəri ilk dəfə məhz “Qommunist Məarif” qəzetinin 1934-cü ildəki son nömrəsində dərc olunub. Xarici ölkələrdə təhsil və məktəblərin fəaliyyəti də qəzetin daimi mövzularından olub. Müxtəlif illərin nömrələrini vərəqlədikcə bu mövzuda yazılara tez-tez rast gəlmək mümkündür.

Nəşrə başladığı ilk dövrlərdən etibarən qəzetin ictimaiyyət arasında böyük nüfuz qazandığını göstərən cəhətlərdən biri də ölkənin ən tanınmış simalarının onun səhifələrində müntəzəm çıxışlar etməsidir. Belə ki, tanınmış yazıçılar Abdulla Şaiq, Qılman Musayev, SSRİ xalq artisti Şövkət Məmmədova, görkəmli maarif təşkilatçıları Cəmo Cəbrayılbəyli, Mehdi Mehdiyadə, Azərbaycan jurnalistikasının korifeylərindən – Şirməmməd Hüseynov, dahi bəstəkar Üzeyir Hacıbəyli, görkəmli elm xadimləri Mirzəğa Quluzadə, Əbdüləzəl Dəmirçizadə, Əhməd Seyidov, Mərdan Muradxanov, Heydər Hüseynov, Ağamməd Abdullayev və onlarca başqaları qəzetlə müntəzəm əlaqə saxlayaraq onun səhifələrində dövrün ən aktual pedaqoji, ədəbi və mədəni məsələləri ilə bağlı sanballı yazılarla çıxış ediblər.

Azərbaycan dilinin saflığı, əlifbamızın təkmilləşdirilməsi uğrunda mübarizə də qəzetin daim diqqət yetirdiyi və öz səhifələrində yer ayırdığı məsələlərdən olub. Görkəmli dilçi alim Əbdüləzəl Dəmirçizadənin hələ 40-cı illərin ortalarında qəzetdə dərc olunmuş və latın qrafikalı Azərbaycan əlifbasının təkmilləşdirilməsi məsələlərindən bəhs edən “Əlifbamız haqqında” adlı geniş təhlili yazısı (“Azərbaycan müəllimi”, 19 iyun 1947-ci il, №23) və onlarca digər məqalə fikrimizi sübut edir.

Təhsilə, pedaqoji məsələlərə geniş yer ayırdığı üçün qəzetin adı 1938-ci ildə dəyişdirilərək “Müəllim qəzeti” adlandırılıb. Qəzet 1938-1941-ci illərdə bu adla nəşr olunub. 1941-ci ilin 22 iyununda Almanıyanın SSRİ-yə hücumu və Böyük Vətən müharibəsinin başlaması ilə əlaqədar qəzetin nəşri dayandırılıb, əməkdaşları isə döyüşən orduya yollanıblar. Qəzet öz nəşrini 1946-cı ilin aprelində bərpa edərək “Azərbaycan müəllimi” adı ilə çıxmağa başlayıb və bu gündə də bu adla çıxmaqda davam edir.